

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАГАЛЬНОУНІВЕРСИТЕТСЬКА КАФЕДРА МОВНОЇ ОСВІТИ

В. І. Грицина
ПРАКТИКУМ З КУЛЬТУРИ ФАХОВОГО
МОВЛЕННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-БІОЛОГІВ

Херсон - 2017

УДК 81' 271:811.161.2 (076)

ББК 81. 2Укр - 923 -5

Г -55

Рецензенти:

Є. П. Голобородько, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, менеджменту освіти й інноваційної діяльності КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти";

В. М. Демченко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету

Укладач:

Грицина В. І., кандидат філологічних наук, доцент загальноуніверситетської кафедри мовної освіти Херсонського державного університету

Г - 55 Практикум з культури фахового мовлення для студентів-біологів /
В. І. Грицина. – Херсон, 2017.

ЗМІСТ

Передмова	4
Вступ	5
Правильність як основа культури мовлення	8
Акцентуаційні норми.....	8
Орфоепічні норми.....	10
Лексичні норми.....	13
Орфографічні норми.....	16
Морфологічні норми.....	19
Синтаксичні норми.....	24
Пунктуаційні норми.....	30
Мовний етикет	35
Список рекомендованої літератури	38

ПЕРЕДМОВА

Володіння культурою мовлення – невід'ємна ознака загальної культури людини, важлива умова професійного успіху та фахового зростання особистості. Основи культури мовлення є складовою частиною предмета " Українська мова (за професійним спрямуванням)", який вивчають студенти всіх вищих навчальних закладів країни й одним із завдань якого є формування стійких навичок усного і писемного мовлення, зорієнтованого на професійну специфіку. Базовою вимогою культури мови, її основою є правильність мовлення. Вона розуміється як відповідність нормам сучасної літературної мови. Без володіння літературними нормами наголошення, слововживання та сполучуваності слів не існує культури мовлення. Правильність є необхідною передумовою інших якостей мовлення: чистоти, точності, логічності, доречності, виразності.

Практикум має на меті допомогти студентам ґрунтовно засвоїти норми сучасної української літературної мови, практично оволодіти ними, підвищити рівень культури усного й писемного мовлення. Запропоноване видання призначене майбутнім фахівцям у галузі біології, тому значну увагу в ньому приділено роботі над вимовою, написанням, творенням граматичних форм та уживанням біологічної лексики. Завдання згруповані за розділами, що відбивають різні види мовних норм: акцентуаційні, орфоепічні, орфографічні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, пунктуаційні, і побудовані таким чином, щоб охопити випадки, у яких мовці найчастіше порушують літературні норми.

Вправи можуть бути використані як в аудиторіях для роботи на практичних заняттях, так і для самостійної роботи студентів.

ВСТУП

1. Прочитайте наведені висловлення мовознавців, розкрийте поняття "культура мови" і "культура мовлення".

1. Термін "культура мови" використовують у двох значеннях – як наука і як рівень сформованості літературної мови.

Культура мови – мовознавча наука, яка на основі даних лексики, фонетики, граматики, стилістики формує критерії усвідомленого ставлення до мови й оцінювання мовних одиниць і явищ, виробляє механізми нормування і кодифікації (введення в словники та у мовну практику). Свідченням рівня сформованості літературної мови є наявність і фіксованість її норм.

Формуванням культури мовлення як вмінням володіти мовою займається наука мовного навчання – культура мовлення.

Культура мовлення – лінгводидактична наука, яка вивчає стан і статус (критерії, типологію) норм сучасної української мови в конкретну епоху та рівень лінгвістичної компетенції сучасних мовців, соціальний та особистісний аспекти їх культуромовної діяльності.

Мацько Л. І., Кравець Л. В.

2. Під культурою мовлення розуміється володіння нормами літературної мови у вимові, вживанні слів і їх форм, у будові речень і вмінні користуватися мовними засобами в певних ситуаціях спілкування.

Дорошенко С. І.

3. Культура мовлення – це культура мислення і культура суспільних (соціальних) і духовних стосунків людини.

Бабич Н. Д.

4. Культура мови – галузь мовознавства, що займається утвердженням (кодифікацією) норм на всіх мовних рівнях.

Культура мовлення передбачає дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання і побудови висловів; точність, ясність, чистоту, логічну стрункість, багатство і доречність мовлення, а також дотримання правил мовленнєвого етикету.

Мацюк З. О., Станкевич Н. І.

5. Високу культуру мовлення фахівця визначає досконале володіння літературною мовою, її нормами в процесі мовленнєвої діяльності.

Шевчук С. В., Клименко І. В.

6. У широкому значенні вислів "культура мовлення" пов'язують з любов'ю, прив'язаністю до рідної мови, почуттям поваги до державної мови та її багатовікової традиції, з турботою про її повноцінне функціонування, а також з діяльністю суспільства та індивідуума, спрямованою на якнайкраще пізнання, збагачення, вдосконалення та розвиток мови. Це також почуття відповідальності за свої мовленнєві дії. У вузькому розумінні зміст поняття мовної культури охоплює: 1) ступінь ознайомлення суспільства з мовними нормами, вміння свідомо використовувати нормативні форми й вислови, критично ставитися до порушення норм, здатність висловлювати думку ясно, стисло, зрозуміло; 2) діяльність, яка має на меті піднесення рівня знань про мову, їх пропаганду і закріплення мовних норм; 3) лексико-фразеологічну, граматичну, орфоепічну та орфографічну нормативність, тобто уживання слів, їх форм, звуків, звукових комплексів, синтаксичних конструкцій відповідно до усталених норм, а також усунення мовних помилок, невиправданих запозичень, невдалих неологізмів, чужорідних елементів, вульгаризмів та ін.; 4) естетику мови, тобто здатність відчувати її красу, вишуканість, культурологічну довершеність. Важливими складниками

мовної культури є: а) комунікативна правильність мови, тобто здатність формулювати думку лаконічно, чітко, однозначно; б) граматична правильність, тобто відповідність мовної форми до загальноприйнятих норм; в) естетика вислову, тобто вироблене чуття краси мови.

Сербенська О. А.

ПРАВИЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ

АКЦЕНТУАЦІЙНІ НОРМИ

2. Поставте наголос у словах.

Аритмія, автохорія, айва, ака, алометрія, барвінкові, безчеренні, вилочкова залоза, водневий, вугор, горицвіт, горобина, заказник, зародковий, зоотомія, ізотонія, каперсові, камбалові, ковила, крушина, луска, мімікрія, олень, слина, органи смаку, судини, альвеола, тонка кишка, люфа.

3. З'ясуйте за допомогою словника наголосів, у яких словах можливе подвійне наголошування.

Глодовий, морквяний, голуби, гомілковий, жовтизна, горицвіт, глотковий, жировий, зародковий, кавунячий, кажановий, зяблевий, здичавіння, капустяний, надвоє, кедровий, реберний, картопляний, чорнослив, короповий, щавель, кістковий, сливовий, листковий, ялинковий.

4. Користуючись словниками, поясніть, як зі зміною наголосу змінюється значення поданих слів.

Гілля, звірина, дерен, камка, ірис, квітчаний, терен, типовий, характерний, прошу, орган, лупа, водяний.

5. Поставте подані іменники у формі родового відмінка однини та називного множини. Поясніть, що, крім контексту, допомагає визначити відмінкові форми. Поєднайте виділені іменники з числівниками 2, 3, 4, поставте наголос в іменниках.

Гніздо, голова, дерево, гречка, качка, дичка, дупло, верба, сова, земля, жінка, сосна, крило, квітка, ягідка, коза, ящірка, кістка, кишка, п'ята, яйце, зерно.

6. Утворіть від поданих іменників прикметники і поставте в них наголоси. Поясніть наголошування прикметників.

Бавовна, користь, олень, виводок, м'яз, груша, калина, лікар, кістка, колючки, комиш, кукурудза, ластівка, листок, мозок, петрушка, печінка, плід, полин, рогіз, смерека, соняшник, фіалка, хом'як, чагарник, яблуня.

7. Поставте наголос у числівниках, перевірте за словником і запам'ятайте правильне наголошування.

Одинадцять, чотирнадцять, шістнадцять, шістдесят, сімдесят, вісімдесят, п'ятсот, шістсот, дев'ятсот, обидва, двадцятєро, півтора, півтораєта, кільканадцять, стонадцять, чотирма, п'ятьома, п'ятнадцятьох, дев'ятнадцятєро, двомаєтами, вісьмомаєтами, багатьма, кількома, дев'ятьма.

8. Виразно прочитайте речення, правильно наголошуючи числівники.

1. Маса пелікана – 11 кг, а його скелета – тільки 0,65 кг. 2. Акула є спринтером підводного світу – розвиває швидкість до 36- 42 км/год. 3. Сокіл-сапсан, кидаючись на жертву, розвиває швидкість 130 км/год. 4. Частота змахів крил у комах дуже висока: у бабки – 80-100 разів за секунду, у бджоли – 180 - 360. 5. Страус спроможний розвинути швидкість до 70 км/год. 6. У людини понад 80% інформації про навколишній світ забезпечується органами зору, основним елементом яких є фоторецептор – чутлива зорова клітина. 7. У 1771 р. італійський учений Л. Гальвані здійснив досліди з вивчення скорочення м'язів жаби, у результаті яких відкрив у м'язах електричні струми й назвав їх "тваринною" електрикою. 8. Якщо 1810 р. тільки одна колонія в Південній Америці налічувала 2 230 272 000 особин, то 1909 р. було обіцяно велику винагороду тому, хто покаже, де мешкає хоч би одна пара мандрівних голубів. Гроші не дісталися нікому: голуб, який 1914 р. помер у зоопарку міста Цинциннаті, був останнім.

9. У наведених словах поставте наголос, поясніть закономірності наголошування в кожній парі слів.

Тебе – з тебе, кого – ні до кого, його – у нього, мене – у мене, себе – у себе, цього – до цього.

10. Поставте подані дієслова в 1-й особі однини теперішнього часу. Простежте за місцем наголосу в них.

Робити, просити, водити, полоти, учити, косити, носити, збити, відхилити.

11. Проілюструйте прикладами уживання двох форм першої особи однини теперішнього часу дієслова *просити*, а саме: *про'шу* і *прошу*'.

ОРФОЕПІЧНІ НОРМИ

12. Знайдіть і виправте порушення законів милозвучності української мови.

а) В більшості рослин бічні корені закладаються у перициклі у провідній зоні. В рослин зустрічаються і інші види симбіозу. Коли водорість рухається, один джгутик повздовжній направлений вперед, другий - вбік. Вид поширений в морях й лиманах. Клітини укриті текою або панциром з щитків. Зона з специфічною спіралеподібною структурою.

б) Участь в регулюванні, ніжка з стопою, вихід в світ, давньогрецький вчений, поширені у морі і океані, з структурою, водорості з сланями, поширені в вологих лісах, за розміром й формою, сумки з спорами, разом з хвостовим плавцем, передсердя і один шлуночок, потрапляє в спинну аорту, органи слуху у риб, пов'язані з зануреним каналом, потрапляє з шлунку, боротьба з шкідниками, в організм з зовнішнього середовища, в клітинах з них синтезують білки.

13. Поясніть вимову дзвінких приголосних у кінці слова і перед глухими звуками в середині слова.

Зуб, голубка, сад, ріг, ніжка, плід, важкі, зав'язь, м'яз, обробка, зоб, дуб, книжка, гриб, гібрид, гарбуз, дзьоб, бузку, сережки, виноград, рідкий.

14. Запишіть слова фонетичною транскрипцією. З'ясуйте, які фонетичні явища відбуваються в поданих словах.

Безсмертник, розташовуються, стінки, розщеплення, вогкий, кігті, боротьба, нігті, цвіт, лисичці, квітці, ніжці, кішці, ромашці, відцвіли, перетворюєшся.

15. З'ясуйте, у яких словах звуки [дз] , [дж] вимовляються як неподільні, а в яких [д] і [з] , [д] і [ж] вимовляються як два окремі звуки.

Дзендзелія, джміль, надзелень, бджола, дзвоники, підживлення, дзьоб, віджилок, джунглі, джгутики, кукурудза, джут, джонатан, надзубний, дзельква, саджанець, підзолистий, дзерен, надзябровий, гедзь, дослідження, твердження, надземний.

16. Виразно прочитайте текст і поясніть, у яких словах вимова і написання збігаються, а в яких такого збігу немає.

Пізніше, у 1938 р., американський ботанік А.Фостер розширив уявлення про будову верхівкових меристем і диференціювання їх у постійні тканини й органи. Різноманітність верхівкової меристеми спочатку була виявлена в гінкго, а потім в інших голонасінних і в більшості покритонасінних. Головним чином це стосується меристем корпусу.

17. Які помилки допускають, вимовляючи слова *коренів, пучків, вузлів, проходив, листків, лев*.

18. Прочитайте виразно слова й поясніть, у яких з наведених слів спрощення в групах приголосних відбувається тільки у вимові, а в яких не відбувається ні на письмі, ні у вимові.

Зап'ястний, студентський, кістлявий, пестливий, агентство, контрастний, баластний, туристський, аванпостний, частці, аспірантці, компостний, хворостняк, шістнадцять, форпостний, хвастливий, шістдесят, оптимістці.

19. Поясніть вимову префіксів роз-, без-, через- у словах.

Безхребетні, розгальмування, розмноження, розцвітати, безперервний, безвікий, беззахисний, беззубка, безквітковий, безслізний, безщелепні, розжувати, розквіт, розпилювач, черезрядний, черезсмужжя, череззерниця.

20. За чинними нормами буквосполучення -ся треба вимовляти як [с' :а]. Наведіть 10 прикладів.

21. За чинними нормами буквосполучення -ться треба вимовляти як [ц' :а]. Наведіть 10 прикладів.

ЛЕКСИЧНІ НОРМИ

22. Доберіть до поданих слів синоніми. Запишіть синонімічні ряди.

Лелека, стебло, тварина, кущ, кора, колючка, кінь, кажан, гедзь, горицвіт, ботвина.

23. Схарактеризуйте явище антонімії в реченнях.

Прості синнеми мають одну нерозгалужену ніжку й одну конідіогенну зону, а складні – розгалужену ніжку й кілька конідіогенних зон на її відгалуженнях. Проте в ході еволюції безидіальних грибів виникли дві тенденції до зміни цього числа – збільшення й зменшення, що призводить до розвитку мультиспорових та біспорівих базидій. Живлячись усією своєю поверхнею, переважна більшість грибів розвивається всередині поживного субстрату – ґрунту, мертвої органіки або живого організму. Поняття "гриби"

27. Наведіть фразеологізми, до складу яких входять слова, що називають частини тіла людини : *рука, нога, око, ніс, голова*. Поясніть значення цих фразеологізмів.

28. Визначте, які слова в реченнях ужиті неправильно, замініть їх нормативними відповідниками.

1. Пошкоджені капіляри швидко закриваються тромбом, що утворюється при згортанні крові. 2. Клітини кісткової тканини (остеоцити) мають числові тонкі відростки, за допомогою яких вони з'єднуються між собою. 3. Групи крові є спадковими і не змінюються на протязі життя. 4. Це місце хребта дуже вражає щодо пошкодження. 5. Розрізняють природничий і штучний імунітет. 6. Набутий імунітет виробляється в процесі життя після перенесення інфікованих захворювань. 7. Якщо в поділі ядра приймають участь центріолі, відповідний тип мітозу називають центричним, а якщо полярні тільця веретена – ацентричним. 8. Протопласт представляє собою гідрофільний колоїд. 9. Оболонки пилкових зерен і спор багатьох рослин укріті особовою речовиною – спорополеніном. 10. У сформульованій первинній будові кореня, як і в стеблі, розрізняють покривну тканину, первинну кору і центральний циліндр. 11. Всі тіла оточуючої природи людина завжди ділила на живі істоти і неживі предмети. 12. Між прибічниками обох поглядів завжди точилась жорстока боротьба, у процесі якої й здійснювалось наближення до правильного розуміння суті життя і його походження. 13. Методологічний добір – це цілеспрямоване виведення породи чи сорту.

29. виправте помилки у висловах, поясніть причини їх виникнення.

Найважливіші характерні риси, розміщені внизу з нижнього боку листкової пластинки, потенційні можливості клітин, зацвітає в травні місяці, у своїй автобіографії, при температурі мінус сім градусів морозу, розрізняють справжній істинний плід, захисний імунітет організму, вільна

вакансія вчителя біології, навколишнє довкілля, температура плюс двадцять вище нуля, найбільш оптимальний режим, чути крик голосів птахів, о двадцять першій годині вечора.

30. Доберіть до запозичених слів українські відповідники.

Регенерація, гематорея, генеалогія, абдомінальний, акриди, аномалія, варикозний, анофелес, вегетація, герметичний, гетерогенний, дегенеративний, дентальний, дефект, лакуна, діартроз, домінантний, ефективний, корекція, некроз, патогенний, патологія, потенціальний, превалювати.

31. Зредагуйте речення, уникаючи тавтологій і плеоназму.

1. І жива, і нежива системи прагнуть врівноважити рівновагу з довкіллям. 2. У дощівці справді живуть живі істоти, яких можна роздивитися лише озброєним оком. 3. Рослини впадають у спокійний стан спокою. 4. Енергію належить перетворити на таку форму, щоб її можна було споживати споживачам. 5. Закон генетичної різноманітності: не існує двох істот одного виду з абсолютно однаковими тотожними ознаками. 6. Галофіти – це рослини, які ростуть на засолених сіллю ґрунтах. 7. Більшість клітин крові тварин і людини – високоспеціалізовані, не здатні до розмноження й мають короткий нетривалий цикл життя. 8. Кожний організм зберігає стабільну сталість внутрішнього середовища. 9. ДНК – єдина молекула, яка здатна копіювати й відтворювати себе, інших наука не знає.

ОРФОГРАФІЧНІ НОРМИ

32. Запишіть складні слова відповідно до правил орфографії.

Високо/молекулярні, темно/забарвлені, фізіологічно/активні, мікро/везикули, грибо/подібний, багато/шарові, низько/молекулярний, зеленувато/жовте, товсто/стінні, широко/розповсюджені, мульти/спорові,

видо/змінені, жовто/гарячий, темно/бурий, целюлозно/пектинові,
 яйце/видний, покрито/насінні, довго/тривалий, напів/чагарник,
 нещільно/кущові, жуки/хрущаки, покривно/мускульні, мікро/скопичні,

33. Замість рисок поставте, де потрібно, апостроф. Обґрунтуйте свій вибір за допомогою правил.

Трав/янисті, р/ясно, дерев/янистий, п/ятиколова, під/язичний, сім/янка,
 м/яз, ціп/яки, зв/язаний, переддвер/я, кров/ю, пір/я, м/ясність, з/явитися,
 обов/язково, духм/яний, бур/як, ластів/я, торф/яний, мавп/ячий, черв/як,
 зап/ястя, міжребер/я, об/єднання, бар/єрна, вим/я, в/юнкові, луб/яні.

34. Від поданих слів утворіть прикметники, поясніть їх правопис.

Солома, без язика, кров, торф, соловей, трава, риба, морква, бруква,
 буряк, мед, рута, дерево, жаба, жирафа, кропива.

35. З'ясуйте, у яких словах відбувається подвоєння літер.

Схрещуван...я, стат...еві, чергуван...я, первин...ороті, нут...ація,
 репрес...ори, розгальмуван...я, насін...і, ген...і, клітин...ий, ім...унітет,
 запилен...я, дробін...я, ас...иміляція, беладон...а, бродін...я, веретен...ик,
 вин...і кислоти, вінич...я, волос...я, волос...ові, гін...огенез, рослин...ість,
 жит...євий, зимуван...я, ім...іграція, клас..., латат...я, оперен...я, с...авці,
 рідколіс...я.

36. Запишіть слова у дві колонки : а) з апострофом, б) з подвоєнням.

Корін...я, узліс...я, бадил...я, пір...я, квасолин...я, дуб...я, стеблин...я,
 верб...я, кукурудзин...я, ворон...я, галуз...я, колос...я, різнотрав...я,
 верхів...я, живлен...я, насін...я.

37. Поставте іменники в давальному відмінку. В одну колонку випишіть іменники зі знаком м'якшення, а в другу - без нього. Поясніть правопис.

Білка, кістка, тваринка, клітка, кулька, редька, фіалка, материнка, зв'язка, гілка, бараболька, берізка, вишенька, незабудка, зозулька, івильга, кукурудзянка, люлька, лопатка, печінка, ягідка, моргулька, брунька.

38. Запишіть слова в дві колонки: 1) зі знаком м'якшення; 2) без знака м'якшення. Поясніть правопис.

Діял...ніст..., якнайменш...ший, жін...ці, дз...об, біл...ший, багат...ох, розростають...ся, кіл...кіст..., голуб..., резул...тат, кін...чик, Грин...чишин, різ...ні, лікт...овий, з...сідання, ал...веоли, майбут...нє, Шумлянс...кий, піз...ніше, ділян...ці, філ...трація, канал...ця, знаходит...ся, виснажуєш...ся, с...омий, шіст...десят, чотир...ма, надходять..., різноманіт...ні, рідкіс...ні, гладен...ка, кіл...часті.

39. Перепишіть речення, поставивши, де потрібно, знак м'якшення. Поясніть його вживання.

1. У біл...шості рослин біч...ні корені закладають...ся в перициклі в провід...ній зоні. 2. Після ц...ого формуєт...ся й...ого ос...ова частина, тобто област... середн...ої жилки. 3. Велику рол... відіграють... лишайники в господарс...кій діял...нос...ті людини. 4. Безпосередн...о деревам, на яких вони оселяють...ся, лишайники шкоди не завдають..., бо рідко заглиблюють...ся в живі тканини рослин. 5. На кін...цях гілок містят...ся брун...ки, які щороку дають... початок новим гонам. 6. Медузи бувають... різних розмірів – від мікроскопічних до гігантс...кої ціанеї, у якої діаметр парасол...ки перевищує 2 м, а щупал...ця досягають... довжини 30 м. 7. У гусениц... багат...ох метеликів слинні залози перетворюють...ся на прядил...ні чи шовковиділ...ні залози. 8. Доросла гусін... зимує в грун...ті, навес...ні залял...ковуєт...ся, у травні з лялечок вилітають... метелики.

40. Розкриваючи дужки й знімаючи ризики, правильно запишіть терміни, до складу яких входять епоніми (найменування, утворені від прізвищ учених, які їх досліджували) :

Нижня лобова закрутка (б, Б)рока, гребі(н,нн)а зв'язка (к, К)упера, втори(н,нн)а бараба(н,нн)а перетинка (с, С)карпи, вушні зв'язки (в, В)альсальви, водопровід переднього мозку (с, С)ільвія, передній кірково/спинно/мозковий шлях (т, Т)юрка, коса вена лівого передсердя (м, М)арша(л,лл)а, артеріальне коло мозку (в,В)і(л,лл)ізія, м'яз/натягач бараба(н,нн)ої перетинки (є, Є)встахія, м'яз /стискач загальної жовчевої протоки (о, О)кснера, пристінково/спинно/мозковий шлях (л, Л)евенталія, додаткове ядро око/рухового нерва (я, Я)кубовича, найменші вени серця (в, В)'є(с,сс)ена (т, Т)ерезія.

МОРФОЛОГІЧНІ НОРМИ

41. Доберіть до іменників прикметники, визначивши рід іменників.

Алое, біль, ступінь, степінь, каланхое, поні, шимпанзе, кенгуру, фламінго, гінкго, Баку, Капрі, цеце.

42. Поставте словосполучення в кличному відмінку, укажіть, де є варіанти форм звертання.

Софія Дмитрівна, Ганна Ігорівна, Дмитро Володимирович, Ніна Артемівна, Юлія Михайлівна, Василь Петрович, Злата Владиславівна, шановний пан професор, дорогий друг, пан директор, колега Михайлюк, високоповажний пан суддя, пані Марія, Іван Петрович, пан Віталій, пан голова.

43. Поставте іменники в родовому відмінку. Поясніть, згідно з яким правилом вони набувають закінчення -а(-я) або -у(-ю).

Абрикос, агрус, адоніс, айр, академік, альбінос, аспірин, барбарис, біоцитоз, біофак, біолог, бур'ян, верблюд, вуж, в'яз, генетик, гербарій,

деревій, зів, мітоз, цикл, кисень, організм, вид, об'єкт, фотосинтез, поділ, сік, відділ, скелет, крохмаль, процес, паразит, елемент, кипарис, листопад, пеніцилін, тиф, первоцвіт.

44. Складіть із кожним словом по два речення так, щоб в одному іменник стояв у родовому відмінку із закінченням -а(-я), у другому - із закінченням-у(-ю).

Амоніт, орган, листопад, елемент, соняшник, аспід, астрагал, балабан, бергамот, білозір, білоус, буряк, бубон, відводок, звіробій.

45. Утворіть родовий відмінок множини від іменників:

Щеплення, помідор, знання, верховіття, обличчя, ікло, життя, чудо, верхів'я, плече, соловей, серце, око, вухо, скелет, коліно, хрящ, м'яз.

46. Поставте подані словосполучення в давальному відмінку однини, поясніть закінчення іменників.

Професор Бойко Михайло Федосійович, фізіолог Павлов Іван Петрович, біолог Мечников Ілля Ілліч, природознавець Карл Лінней, академік Заболотний Данило Кирилович, ботанік Вавилов Микола Іванович, геохімік Вернадський Володимир Іванович, міколог Андрій Олександрович Потебня.

47. Від поданих іменників утворіть форми імен по батькові для осіб жіночої та чоловічої статі. Запишіть їх у родовому, давальному та кличному відмінках, пояснивши уживання відмінкових закінчень.

Дмитро, Владислав, Володимир, Віталій, Геннадій, Олег, Іван, Ігор, Микола, Ілля, Артем, Євген, Максим, Павло, Сергій, Петро, Юрій, Ярослав, Петро, Василь, Анатолій.

48. Провідмініяйте подані прізвища та імена, укажіть особливості відмінювання цих прізвищ.

Петро Боженко – Тетяна Боженко, Тарас Кушнір – Олена Кушнір, Іван Молод – Ніна Молод, Дмитро Андрухів – Ганна Андрухів, Владислав Гончар– Юлія Гончар.

49. Утворіть усі форми ступенів порівняння прикметників.

Слабкий, вузький, низький, короткий, важкий, великий, легкий, тугий, м'який, поганий, глибокий, сухий.

50. Зредагуйте речення.

1. Емаль зуба – сама тверда тканина в організмі людини, за твердістю наближається до кварцу. 2. Найбільш поширенішою хворобою зубів є карієс. 3. У зайця задні ноги довші передніх. 4. Апікальна ділянка гіфи – це її найбільш молодша зона, що має куполоподібну форму. 5. Цей критерій є більш точнішим. 6. Система Е.М. Фріза була набагато глибшою й більш насиченішою. 7. Найбільш ефективнішим джерелом енергії нині вважають штучний фотосинтез. 8. Виробництво біопалива економічно ефективніше використання бензину. 9. Скелет нижніх кінцівок масивніший верхніх.

51. Розкрийте дужки, запишіть числа словами, узгоджуючи числівники з іменниками.

Більше 90 (ознака), близько 1400 (кубічний сантиметр), маса 10,5 (грам), через 11 (рік), крім 46 (амінокислота), досягає 338 (молекула), розмах крил 2,5 (метр), стебло 59 (сантиметр), насиджує 35 (день), входить до 200 (кістка), живуть до 80 (рік), містить 47 (відсоток) крохмалю, маса сягає 1,5 - 2 (кілограм), об'єм 3 (літр), розрізняють 74 (вид).

52. Перепишіть речення, позначивши цифри словами.

1.Щороку вчені описують близько 1700 нових для науки видів грибів. 2. Серед грибів К.Лінней виділив 10 родів із 86 видами. 3. Спори мають

розміри від 7 до 200 мкм. 4. Спори витримували нагрівання до 102 С протягом однієї години. 5. Стебло сягає до 250 см завдовжки. 6. Екзостом з 16 зубців, ендостом з 8 або 16 війок. 7. До відділу входить близько 2500 видів синьо-зелених водоростей. 8. Річна продукція донних водоростей в океані може сягати до 231т/га , у Чорному морі дещо нижча –до 170 т/га в затоках. 9. На сьогодні у світі нараховується понад 60 тис. видів водоростей. 10. Відомо більше 40 тис. видів хордових тварин. 11. Понад 2 тис. видів змій неотруйні, а близько 450 видів отруйні для людини. 12. Для розвитку яйця необхідна температура 38 -39,5С. 13. Цитоплазма містить у своєму складі 75 - 85% води, 10 -12% білків і амінокислот, 4-6% вуглеводів, 2-3% жирів ліпоїдів та 1% неорганічних та інших речовин. 14. Вага хом'яка до 600 г.

53. Прочитайте хронологію дослідження грибів, нормативно виголошуючи історичні дати.

У II столітті до н.е. грецький лікар і поет Никандрос (біля 150 р. до н.е.) уперше обґрунтував поділ грибів на їстівні та отруйні.

У 1601р. Шарль де ля Клюз опублікував книгу "Історія рідкісних рослин...". Це була перша наукова праця, цілком присвячена грибам.

1729 року П.А.Мікелі у книзі "Нові види рослин..." повідомив про виявлення насіння у грибів.

Із 1798 по 1814 рр. Е. Ахаріус видав низку книг, що заклали основу ліхенології - науки про лишайники.

У 1795 р. французький натураліст Жан-Жак Поле (1740 -1826) уперше використав для найменування науки про гриби назву мікологія.

1801 року вийшла праця Х.Г. Персона "Звідна система грибів".

У 1866 р. А. де Барі опублікував першу у світі монографію з фізіології грибів "Морфологія та фізіологія грибів, лишайників і міксоміцетів".

У книзі П. А. Саккардо " Зібрання грибів " наведено описи 74 323 видів. Перший том цієї унікальної праці був виданий у 1882 р., а останній - у 1931р.

У 1928 р. англійський мікробіолог Олександр Флемінг (1881 - 1955) уперше встановив, що пліснявий гриб виділяє антибактеріальну речовину - пеніцилін.

У 1970 – 80-і роки в систематиці грибів настав період стабільності.

У кінці 1990-х рр. почався новий період бурхливого розвитку мікології.

У 2007 р. колектив із 68 авторів під загальним керівництвом американського міколога Девіда Гіббетта опублікував нову систему грибів.

54. Запишіть словами кількісні числівники у відповідному відмінку:

- а) 345, 794, 2089 (родовий відмінок);
- б) 823, 937, 7156 (давальний відмінок);
- в) 3425, 297, 563 (орудний відмінок);
- г) 438, 678, 6981 (місцевий відмінок).

55. Запишіть словами дробові числівники, узгоджуючи їх з іменниками.

$\frac{2}{3}$ (об'єм); $\frac{4}{5}$ (розчин); 14,6 га; $\frac{7}{8}$ тис.т ; $\frac{8}{10}$ (площа); 0,15 г ; 2,5 (година); 27,85 %; 0,7 кг; 10,6 (градус); $\frac{1}{3}$ м ; 3,7 км

56. З'ясуйте і запишіть правильні українські відповідники до поданих ненормативних дієприкметникових форм.

Виступаючий, вражаючий, головуючий (зборів, засідання), діючий, домінуючий, знаючий, зростаючий, існуючий, слідуєчий, наступаючий, незамінимий, пануючий, руйнуючий, гальмуючий, оточуючий, завідуючий.

57. Випишіть нормативні прийменникові звороти, поясніть свій вибір.

Згідно теорії – згідно з теорією; відповідно до плану – у відповідності з планом; не дивлячись на це – незважаючи на це; по закінченні – після закінчення; у випадку відмови – у разі відмови; у всякому випадку – у всякому разі; при таких умовах – за таких умов; в залежності від обставин – залежно від обстави; по всьому видно – з усього видно.

СИНТАКСИЧНІ НОРМИ

58. Виправте речення, поясніть причини помилок і способи їх уникнення.

1. Говорячи про об'єднання клітин рослини за допомогою плазмодесм, об'єднувальну роль тут відіграють плазмалема, матрикс цитоплазми і ендоплазматична сітка. 2. Розрізняючи кілька типів епітелію, вони неоднакові за своїм походженням, розміщенням, будовою і функцією. 3. Уживаючи дуже гарячу їжу, гине епітелій ротової порожнини. 4. Діяльність залоз внутрішньої секреції може порушуватися внаслідок їхнього захворювання або порушуючи регуляції роботи з боку нервової системи. 5. Формуючи правильну поставу, забезпечується нормальний ріст і розвиток організму. 6. Вивчаючи будову, розвиток тварин, спосіб життя, поширення на Землі, усі живі організми об'єднані в систематичні групи. 7. Продовжуючи фауністичні дослідження на суші, у морях і океанах у ХХ ст., число відомих науці видів порівняно з кінцем ХІХ ст. зросло втричі. 8. Вивчаючи рослини, вони є фундаментом для усього тваринного світу на Землі. 9. М'язові тканини забезпечують рухи не тільки окремих частин тіла, так і всього організму. 10. Тварини опанували не тільки комфортні ліси, степи й теплі водойми, а й мешкають у сухих спекотних та холодних крижаних пустелях, високогір'ях, у містах.

59. Зредагуйте речення, де порушений порядок слів.

1. Особливо виявляються під час їхніх перельотів дивовижні властивості пернатих. 2. На зміну тиску атмосферного реагують рослини. 3. Дуже швидко згортає й піднімає листки квасениця. 4. Невеликими тваринами представлений ряд комахоїдних. 5. У диханні ссавців велику роль відіграють верхні дихальні шляхи. 6. Двічі протягом життя змінюються у більшості видів зуби. 7. У жодній з інших груп білатеральна личинка не

перетворюється в радіально симетричну дорослу форму. 8. Основні метаболічні функції рослин виконують, забезпечуючи їх життєдіяльність, вегетативні органи.

60. З'ясуйте, чи є нормативним зворотний порядок слів у таких ботанічних термінах:

Береза бородавчата, береза поникла, береза пухнаста, барвінок малий, гвоздика садова, гвоздика бородата, фіалка польова, фіалка приємна, фіалка собача, фіалка шершава, чебрець боровий, чебрець звичайний, чебрець Маршаллів, туя західна.

61. Виберіть із дужок правильну форму слова. Обґрунтуйте свій вибір.

- Навчатися (ботаніки, ботаніці)
- ужити (заходів, заходи)
- опанувати (методи, методами)
- оволодівати (методи, методами)
- властивий (птахам, для птахів)
- характерний (птахам, для птахів)
- згідно (наказу, з наказом)
- відповідно (до розкладу, розкладу, з розкладом)
- завдавати (шкоду, шкоди)
- наслідувати (старших, старшим)
- дякувати (викладачеві, викладача)
- потребувати (захисту, захист)
- набути (досвіду, досвід)
- хворіти (на грип, грипом)
- нехтувати (небезпекою, небезпеку)
- повідомляти (колег, колегам).

62. Доберіть до поданих слів усі можливі означення - характеристики, запишіть словосполучення, виділіть сталі словосполучення.

Добір, процес, тварини, хащі, хвороби, речовини, промені, тиск, органи, істоти, організми, вода, інформація, світ, кінцівки, система, рослини, залози.

63. Зредагуйте речення з однорідними членами, поясніть причини помилок.

1. Спеціалісти з генетичної інженерії надають відомим рослинам небачені властивості, створює нові види і форми. 2. Представники цієї родини мають різноманітні життєві форми, а саме: дерев, кущів, ліан, багаторічних та однорічних трав. 3. До морських тварин відносять: голошкірих, морських зірок, морських їжаків, змієхвісток, голотурій, морських лілій. 4. Серед представників цього ряду є цінні господарські тварини: білки, бобри, нутрія, ондатра, бабаки, хом'яки, водяні щурі. 5. У вищих рослин розрізняють вегетативні і є генеративні органи. 6. У процесі розвитку корінь і пагін рослини проходить стадії утворення первинної та вторинної структури.

64. Зредагуйте речення, поясніть причини помилок.

1. Завдяки водневих зв'язків пептидна лінійка закручується або згинається, створюючи вторинну структуру білків. 2. Найпростішою системою транспорту в живих організмів була проста дифузія. 3. Структуру основної речовини власне сполучних тканин визначають два основних класів макромолекул. 4. Лейкоцити здатні адсорбувати на своїй поверхні і переносити деяких речовин. 5. Згідно норми в людини в середньому 4-6 літрів крові. 6. У залежності від глибини, на якій мешкають водорості, вони складають планктон, бентос і перифітон. 7. При скороченні передсердь кров надходить у шлуночки, а при скороченні шлуночків – у артерії.

65. Перепишіть речення, трансформуючи підрядну частину в дієприкметниковий зворот. Чи в усіх реченнях можлива така трансформація? Чи є вона доречною? Поясніть.

1. Кожна істота, яка зникає з лиця Землі, забирає із собою безліч потрібної людині інформації для технічних винаходів і якусь неповторну особливість екосистеми. 2. Ритми, які народжуються в самому організмі й підтримуються виключно за його рахунок незалежно від процесів довкілля й передаються спадково, називаються внутрішніми, або ендогенними ритмами. 3. Однак у природі ніяке місце порожнім не буває: на звільненому ґрунті оселяються інші рослини – ті, що спроможні перетравити нагромаджені рослини. 4. Практично всі процеси в організмі вимагають хімічної енергії, яку постачає дихання. 5. У теплих морях живе зелена водорість ацетабулярія, яка схожа на парасольку чи рукавичку на ніжці завдовжки 2-4 см. 6. Група фізично об'єднаних клітин і пов'язаних із ними міжклітинних речовин, які спеціалізовані для виконання певної функції або кількох функцій, називається тканиною. 7. В основі всього – зелені рослини, які постійно перекачують енергію Сонця в органічну речовину. 8. У рослин за межами поверхневої мембрани є ще й стінка з целюлози, яка утворює немов каркас клітини.

66. Трансформуйте синтаксичні конструкції в речення, ускладнені відокремленими обставинами, вираженими дієприслівниковими зворотами.

1. 1951р. американська дослідниця Б. Мак-Клінтон спостерігала за зміною забарвлення кукурудзяних зерен і дійшла висновку, що в ДНК є генетичні елементи, здатні по ній переміщатися. 2. Г. Мендель багато років схрещував сорти гороху, шукав матеріальний носій спадковості, уперше застосував статистичний аналіз до ботанічного матеріалу. 3. Насінина потрапляє в ґрунт, починає проростати: у ній діляться клітини зародкових кореня й стебла. 4. Листки бавовнику розташовуються майже

перпендикулярно до сонячних променів і повертаються слідом за ними. 5. Частину свого життя рослина перебуває у вигляді насінини і живиться органічними речовинами, нагромадженими в процесі функціонування материнського організму. 6. Більшість дерев навіть в оранжереях скидають листя й поринають у глибокий спокій: ріст у них припиняється, фізіологічні процеси сповільнюються або й теж припиняються. 7. Воду й розчинені в ній мінеральні речовини шукає корінь рослини, й робить це дуже активно. 8. Мембрани пропускають воду і затримують більшість розчинених у ній речовин. 9. Рослини з'явилися на Землі одними з перших серед інших організмів: вони проклали їм шлях і наповнили атмосферу киснем. 10. Переважна більшість тварин активно пересувається в пошуках сприятливих для проживання місць, і в разі небезпеки рятується втечею.

67. Ураховуючи правила координації підмета і присудка, узгодьте їх у реченнях, розкривши дужки.

1. Ряд процесів (відбуватися) в живій системі. 2. І в тому велика мудрість природи: адже умови життя весь час змінюються, і якщо частина особин тих змін (не витримати), то інші виживуть і відродять популяцію. 3. Більшість безхребетних (мати) лише непосмуговану мускулатуру, тільки в членистоногих трапляється посмугована мускулатура. 4. Багато родин мохів (виникнути) в крейдовому періоді. 5. Мохоподібні відсутні в морських водах, лише декілька видів (могти) зростати близько біля моря на літоральних валах, куди досягають бризки солоної води. 6. Мало безхребетних (їсти) мохи. 7. Багато науковців (займатися) вивченням несудинних рослин. 8. Половина студентів (взяти) участь в експерименті. 9. Три вчених – А. Флемінг, Е. Чейн, Г. Флорі – (стати) лауреатами Нобелівської премії. 10. П'ять хребців (утворювати) крижовий відділ хребта.

ПУНКТУАЦІЙНІ НОРМИ

68. Спишіть речення, розставляючи розділові знаки. Назвіть вставні одиниці і поясніть уживання розділових знаків при них.

1. Усі інші типи пластид імовірно утворилися в процесі еволюції з хлоропластів. 2. Лейкопласти можуть перетворюватися в хлоропласти наприклад у бульбах картоплі на світлі. 3. Мітохондрії в процесі еволюції виникли мабуть з клітин подібних бактеріальним. 4. Очевидно це пов'язано з тим що в центральній вакуолі серед численних речовин клітинного соку присутні й гідролітичні ферменти тому вакуоль теж може здійснювати локальний автоліз тобто лізосомну функцію. 5. Отже диктіосома є динамічною структурою: з одного кінця з перехідних пухирців формується цистерна яка поступово просувається до іншого де і розпадається на пухирці Гольджі. 6. За сучасними уявленнями рРНК синтезується в ядерці а рибосомні білки у цитоплазмі звідки частина їх надходить у ядро. 7. На переконання Н.П. Масюк поступовий процес втрати джгутикового апарату є одним з основних напрямків еволюції рослинного світу. 8. Припускають ці відділи виникли відносно недавно внаслідок симбіозу представника гетеротрофних страменофітів з представником червоних водоростей і відособилися в процесі подальшої еволюції. 9. Золотисті водорості як указувалося вище входять до групи страменопільних водоростей. 10. Як відомо молекули складаються з атомів які утримуються в клітинах разом за допомогою хімічних зв'язків. 11. Крім того залоза впливає на ріст організму і на обмін кальцію. 12. Таким чином без стомлення неможливе підвищення працездатності м'язів. 13. У тварин навпаки лицьовий череп переважає над мозковим. 14. Більше того така організація генома має цілу низку додаткових переваг. 15. Зокрема невеликі ядра рухоміші а їх поділ проходить значно простіше. 16. Інакше кажучи мікоризні гриби покращують мінеральне живлення рослин. 17. Гриби сприяють підвищенню концентрації клітинного соку рослин по-перше за рахунок поглинання мінеральних речовин з ґрунту

по-друге виділяючи в рослинну клітину гідролітичні ферменти, підсилюють розщеплення крохмалю до цукрів.

69. Спишіть текст, правильно розставляючи розділові знаки. Поясніть їх уживання.

Рослина це цілісний організм якому як і будь-якій іншій живій істоті притаманне живлення дихання обмін речовин ріст розвиток і розмноження. Рослини самі створюють органічні речовини з неорганічних. Їхні клітини містять хлорофіл здатний вловлювати сонячні промені та засвоювати їхню енергію. Отже рослинам доступна енергія Сонця яку вони засвоюють завдяки фотосинтезу. Фотосинтез унікальний природний процес завдяки якому рослини перетворюють неорганічні речовини навколишнього середовища вуглекислий газ і воду в органічні використовуючи енергію Сонця. При цьому в навколишнє середовище виділяється кисень. Інші організми тварини гриби більшість бактерій використовують для власного живлення готову органічну речовину створену рослинами.

70. Розбийте текст на абзаци, обґрунтуйте своє рішення, поясніть розділові знаки.

Значення тварин у житті людини величезне. Широко використовуються на всій земній кулі чи не найцінніші продукти харчування тваринного походження. Тварини дають цінну сировину для промисловості (кокони шовковичного шовкопряда, бджолиний віск, шелак, черепашки молюсків, пір'я птахів, шкіри і шерсть ссавців, їх рогові утвори, кістки тощо). У низці країн й досі тварини зберегли роль тягової сили, особливо в умовах Крайньої Півночі, високогір'я чи в слаборозвинених країнах (коні, осли, верблюди, північні олені, собаки, яки, слони). Лікарськими препаратами є деякі речовини тваринного походження, зокрема зміїна та бджолина отрути, бджолиний клей (прополіс) тощо. Тварини відіграють величезну роль у процесах ґрунтоутворення (наприклад, дощові черви, комахи), у розкладі

органічних решток (жуки-гноювики), у регуляції чисельності рослинних і тваринних організмів, у біогеоценозах, у здійсненні перехресного запилення багатьох квіткових рослин.

71. Перепишіть речення. Поставте, де треба, тире і поясніть його вживання.

1. Риби найчисленніший клас хордових. 2. Центри різних органів чуття розміщені в різних відділах мозку: нюху у передньому мозку, зору в середньому, слуху і дотику в довгастому, координації руху в мозочку. 3. Вусаті кити безумовно найбільші тварини у світі. 4. Десять та десять двадцять. 5. Із центральних материнських клітин виникають клітини двох інших зон корпусу периферичної і стрижневої. 6. У верби збільшуються тільки тангентальні стінки, а в калини тільки внутрішні. 7. Вони долонеподібні. 8. Листки наче товста пластинка (латаття). 9. Корінь, як і стебло, осьовий вегетативний орган. 10. Корінь не стебло, він не несе листків, квіток і плодів. 11. Ялина також дерево хвойне. 12. Сон це внутрішнє гальмування, яке захоплює всю кору головного мозку. 13. У багатьох рослин частини квітки: квітколоже, основи тичинок, пелюстки, чашолистки беруть участь в утворенні плоду. 14. Тюльпан, нарцис, лілія, часник, цибуля усі ці рослини розмножуються за допомогою цибулин.

72. Перепишіть текст, поставте розділові знаки при однорідних членах речення. Поясніть уживання розділових знаків.

Пташенята в нагніздох птахів горобині воронів голуби дятли та багато інших спочатку сліпі глухі голі чи з окремими пучками пуху не можуть рухатись. Батьки довгий час вигодовують їх.

Горобці синиці сороки сойки ворони живуть на певних територіях протягом цілого року; це осілі птахи.

Багато видів птахів лелеки чаплі жайворонки солов'ї дрозди іволги стрижі лебеді качки тощо навесні та влітку будують гнізда і виводять

пташенят у місцевостях з помірним і холодним кліматом а восени відлітають на зимівлю в райони з більш м'якими кліматичними умовами в Африку Південну і Південно-Східну Азію Південну й Західну Європу. У другій половині літа в північних областях скорочується тривалість дня, зменшується кількість тваринного корму (особливо комах), погіршуються умови добування його, змінюється фізіологічний стан організму птахів закінчується період розмноження нагромаджуються запаси жирів глікогену білків. Багато птахів починають збиватися в зграйки і відкочовують у місця зимівлі.

73. Перепишіть речення, поставивши розділові знаки при відокремлених членах речення.

1. Велика синиця приносить пташенятам корм до 400 разів на день знищуючи при цьому до 6 тис. комах. 2. Кора великих півкуль незважаючи на малу товщину має дуже складну будову. 3. Крім білків у вакуолях знаходяться різні амінокислоти. 4. Біле забарвлення квіток пов'язане з присутністю в клітинному соку речовин близьких за хімічною природою до антоціанів і антохлорів. 5. Усі клітини рослинних організмів мають тверду еластичну клітинну оболонку або клітинну сітку. 6. Воду і поживні речовини необхідні для своєї життєдіяльності рослини поглинають із навколишнього середовища. 7. Кореневі волоски самі впливають на ґрунт виділяючи вугільну, мурашину або оцтову кислоти. 8. Живі тканини між шарами перидерми позбавлені води і поживних речовин відмирають. 9. Групи клітин подібних за будовою, виконуваними функціями і походженням називають тканинами. 10. Механічні тканини називають ще опорними або арматурними. 11. Починаючи з осені рослина мовби "веде рахунок" теплим дням. 12. Для їх побудови окрім вуглецю й кисню необхідно багато інших елементів. 13. Ця гіпотеза висунута німецьким ученим Мюнхом потребує додаткових досліджень і уточнень.

74. Перепишіть речення, виділивши за допомогою розділових знаків уточнювальні компоненти.

1. Велика рухливість передніх кінцівок особливо пальців рук дає змогу людині виконувати руками найрізноманітніші рухи й види робіт. 2. Віддати свою кров для переливання тобто бути донором може кожна здорова людина. 3. Елементи видільних тканин на відміну від уже вивчених не мають певної локалізації в рослинах. 4. Слід охороняти птахів усюди особливо в місцях зимівлі. 5. Комахоїдні птахи зокрема синиці, мухоловки, солов'ї, ластівки, стрижі, сорокопути, шпаки, граки, дятли та інші знищують шкідливих комах. 6. Крім захисної покривної тканини виконують й інші функції газообміну, транспірації, виділення, поглинання тощо. 7. Органічні молекули особливо білки та нуклеїнові кислоти дуже великі й складні. 8. На відміну від осьових органів (стебла і кореня) листок має двосторонню симетрію і обмежений верхівковий ріст (здатність до наростання основою).

75. I. Перепишіть речення, ставлячи потрібні розділові знаки при прямій мові. Поясніть уживання розділових знаків.

1. Німецький біолог Теодор Шванн уперше визначив усі живі організми складаються з клітин, клітини тварин і рослин мають спільні принципи будови. 2. Серед усіх рослин природа грибів є найбільш специфічною ще в XVI ст. вказав на своєрідність грибів П.А.Чезальпіно. 3. Гриби називаються дітьми богів писав у кінці XVI ст. часопис "Травник" тому що вони народжуються без насіння, не так, як усі інші. 4. Він був істинним натуралістом писав про В.І.Вернадського М. Холодний що неухильно прагнув створити з численних, але фрагментарних відомостей, які має у своєму розпорядженні сучасна наука, струнку і по можливості повну картину величезного і багатогранного життя Космосу. 5. Щоб надати людині її справжнє місце в природі, не достатньо в рамках систематики відкрити додатковий розділ, навіть іще один порядок, іще одну гілку писав один із творців учення про ноосферу французький антрополог і філософ П.Тейяр де

Шарден Попри незначність анатомічного стрибка, з гомонізацією починається нова ера. Земля "змінює шкіру". Більше того, у неї з'являється душа... Серед послідовних етапів, які здолала еволюція, виникнення думки безпосередньо йде за конденсацією земного хімізму або за самим виникненням життя й сумірне за своїм значенням тільки з ними.

II. Запишіть пряму мову непрямою.

МОВНИЙ ЕТИКЕТ

76. Використовуючи словники, з'ясуйте і запишіть значення слів.

Етикет, мовний етикет, чемність, увічливість, толерантність, гречність, комплімент, звертання, доброзичливість, адресат, адресант, вихованість, гідність, мовленнєвий етикет.

77. З'ясуйте на основі українських прислів'їв правила мовленнєвого етикету.

1. Від красних слів язик не відсохне. 2. Від теплого слова і лід розмерзається. 3. Гостре словечко коле сердечко. 4. Добре слово краще, ніж готові гроші. 5. Добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не ввійдеш. 6. Красне слово – золотий ключ. 7. Лагідні слова роблять приятелів, а гострі слова – завзятих ворогів. 8. Шабля ранить тіло, а слово – душу. 9. Добре тому жити, хто вміє говорити. 10. Умієш казати, умій і мовчати. 11. Треба знати, що де сказати.

78. У якій ситуації можна вжити такі формули мовного етикету? Змоделюйте ситуацію, уживаючи ці формули.

Доброго дня! Чи не могли б Ви...; поясніть, будь ласка...; повернемося до нашої теми; вибачте, я переб'ю Вас...; не гнівайтесь, будь ласка, але...; на жаль, ми змушені...; до побачення!

79. Виберіть правильні етикетні вислови, запишіть їх.

Дякую Вам, дякую Вас. Ви вірно зауважили, Ви правильно зауважили. Всього доброго, на все добре. Будемо знайомі, будьмо знайомі. Вибачте мені, вибачте мене. Дозвольте відрекомендуватися, дозвольте представитися. Зробіть мені послугу, надайте мені послугу. Шановна Віро Василівно, шановна Віра Василівна. Мені дуже жаль, мені дуже жалко. Вибачаюсь, прошу вибачення. Передайте вітання, передавайте вітання. До наступної зустрічі, до слідууючої зустрічі. Ви не праві, ви не маєте рації. У жодному разі! Ні в якому разі! Спокійної ночі! На добраніч! Скажіть, будь ласка, скільки годин? Скажіть, будь ласка, котра година?

80. Напишіть привітання, використовуючи етикетні формули, і виразно прочитайте:

1. Вітання з днем народження товаришеві.
2. Вітання з нагоди ювілею факультету.
3. Вітання зі святом (на вибір) викладачеві.

81. Запишіть усі можливі формули вітання і прощання з другом, з викладачем, з матір'ю, з незнайомою людиною. З'ясуйте, що треба враховувати, вибираючи такі формули.

82. Напишіть етикетні формули : а) відмови; б) подяки; в) відповіді на подяку; г) вибачення.

83. Наведіть приклади звертань до : а) президента країни; б) прем'єр - міністра; в) духовних осіб; г) людей, які носять однострої зі знаками розрізнення офіцерських та генеральських звань .

84. Прочитайте текст. Як би Ви продовжили наведений вислів?

Іспанський філософ XVII ст. Бальтасар Грасіан писав: " Грубість шкодить усьому, навіть справедливому і розумному, люб'язність усе скрашує: позолотить "ні", підсолодить істину, підрум'янить навіть старість. У всіх правилах важливо "як"..."

Список рекомендованої літератури

1. Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові [Текст] / В.М. Винницький. – К. : Рад. школа, 1984. –160 с.
2. Загнітко А.П. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2007. – 480 с.
3. Культура фахового мовлення [Текст] : навч. посіб. / Н. Д. Бабич, К. Ф. Герман, М. В. Скаб [та ін.] ; за ред. Н.Д. Бабич. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 496 с.
4. Мацько Л.І. Культура української фахової мови [Текст] : навч. посіб. / Л.І. Мацько, Л.В.Кравець. – К. : ВЦ " Академія", 2007. – 360 с.
5. Мацюк З. Українська мова професійного спілкування [Текст] : навч. посіб. / З. Мацюк, Н.Станкевич. –2-е вид. – К. : Каравела, 2008.– 352 с.
6. Пономарів О. Д. Культура слова. Мовностилістичні поради [Текст] : навч. посіб. / О. Д. Пономарів. –3-тє вид., стереотип. – К. : Либідь, 2008. – 240 с.
7. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування [Текст] / Я. Радевич-Винницький. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2008. – 292 с.
8. Український правопис [Текст] / НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, Інститут української мови. – К. : Наукова думка, 2010. – 286 с.
9. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням [Текст] : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К. : Алерта, 2012. – 696 с.

Словники

1. Біологічний словник [Текст] / за ред. І. Г. Підоплічка, К. М. Ситника, Р. В. Чаговця. – К.,1974. – 552 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов) [Текст] /Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ " Перун ", 2009. – 1736 с.

3. Головащук С. І. Складні випадки наголошення: Словник-довідник [Текст] / С. І. Головащук. – К. : Либідь, 1995. –192 с.
4. Головащук С. І. Українське літературне слововживання: Словник-довідник [Текст] / С. І. Головащук. – К. : Вища школа, 1995. – 319 с.
5. Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови [Текст] / Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. –К. : Рад. школа, 1986. – 222 с.
6. Жайворонок В. В. Велика чи мала літера? : Словник-довідник [Текст] / В. В. Жайворонок. – К. : Наук. думка, 2004. – 204 с.
7. Лозова Н. Є. Дзвона чи дзвону? або -а (-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку : Словник-довідник [Текст] / Н. Є. Лозова, В. Б. Фридрак. – К. : Наук. думка, 2007. – 168 с.
8. Новий словник іншомовних слів [Текст] / Уклад. О. М. Сліпушко. – К. : Аконт, 2007. – 848 с.
9. Орфографічний словник української мови [Текст] /Уклад. С.І. Головащук.– К. : Довіра, 1994. – 864 с.
10. Погрібний М. І. Орфоепічний словник [Текст] / М. І. Погрібний. – К. : Рад. школа, 1983. – 629 с.
11. Полюга Л. М. Словник антонімів [Текст] / Л. М. Полюга ; за ред. Л. С. Паламарчука. – К. : Рад. школа, 1987. – 173 с.
12. Російсько-український фразеологічний словник : Фразеологія ділової мови [Текст] / Уклад. В. Підмогильний, Є. Плужник. – К. : УКСП "Кобза", 1993. – 248 с.
13. Словник іншомовних слів [Текст] / за ред. О. С. Мельничука. – К., 1975. – 775 с.